

нередко прозревающий в гармонии и красоте окружающего мира «Господа прекрасные черты» [6, с.73]. В стихотворении «Вечная Женственность» Вадим Марков воспел свой великий идеал – «Чертога Пламенного Дщерь», а в стихотворении «Единая суть» он перефразировал соловьевскую поэтическую формулу «все в Одном»: «Как контуры зданья, / Все – разные формы, но зиждет все их / Извечно единое их Основанье» [2, с.38]. Ту же концепцию Всеединства воплотил в одной из своих лирических миниатюр и Александр Чубаров: «...И я – во всем, / И все – во мне, / Границы нет меж мною и не мною, / Когда душа внимает в тишине / Великому и вечному покою» [10, с.67]. А поэтесса Любовь Турбина в стихотворении «Поездка в Узкое» характеризует учение Соловьева как константу Добра в раздираемом враждой современном мире, где «нет спасенья от прогресса», но прогресс вовсе не означает духовную эволюцию: «Дай Бог – и станет слышно слово / О вечном, женственном, нетленном, / Напомнит призрак Соловьева» [9, с.135].

В целом, творчество белорусских поэтов начала XX века и рубежа XX – XXI вв. обогащается новыми смыслами при исследовании их лирики в свете соловьевского влияния.

Литература

1. Жылка Ул. Выбраныя творы. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – 358 с.
2. Марков В. Голосом сердца. – Минск: Технопринт, 2003. – 89 с.
3. Мікуліч М.У. Паэзія Казіміра Сваяка. – Мінск: Бел. кнігазбор, 2005. – 20 с.
4. Сваяк К. Дзея маеі мысьлі, сэрца і волі. – Мінск: МНВП «Стенер», 1992. – 44 с.
5. Сваяк К. Мая ліра. Вершы. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 117 с.
6. Скоринкин А.В. Красная книга: стихи. – Мінск: Маст. літ, 2006. – 79 с.
7. Соловьев В.С. Письма Владимира Сергеевича Соловьева: В 4 т. / под ред. Э.Л. Радлова. – СПб.: [Б. изд.], 1911. – Т. 3. – С. 73–94
8. Соловьев В.С. Стихотворения и шуточные пьесы// Собр. соч.: в 12 т. – Брюссель: Изд-во «Жизнь с Богом», 1970. – Т. 12. – С. 1–235.
9. Турбина Л.Н. Ускользящее чудо: стихи. – Минск, 2002. – 152 с.
10. Чубаров А. Долгота дня. – М.: [Б. изд.], 1992. – 84 с.

Алексяевіч Г. В. (Мінск)

ЛІРЫЧНЫ ГЕРОЙ БЕЛАРУСКАЙ І СЛАВАЦКАЙ ПАЭЗІІ КАНЦА XX – ПАЧАТКУ XXI СТАГОДДЗЯ

Змены, якія адбываюцца ў паэзіі памежжа XX–XXI стагоддзяў, не толькі вызначаюць вектар яе далейшага развіцця, уплываюць на фарміраванне яе будучага аблічча, але актуалізуюць пытанне аб сутнасці паэзіі як такой, яе асноўных катэгорыях.

У цэнтры ўвагі знаходзіцца паняцце “лірычны герой”. Нягледзячы на тое, што даследчыкі паэзіі актыўна карыстаюцца ім пры аналізе лірычнай творчасці, з тэарэтычнага пункту гледжання тэрмін “лірычны герой” застаецца спрэчным. Рускія літаратуразнаўцы М.М. Бахцін, С.Н. Бройтман, Л.Я. Гінзбург, Б.В.Корман, Ю.М. Тынянаў распрацоўвалі гэты тэрмін на працягу ўсяго ХХ стагоддзя, удакладняючы яго сутнасныя характарыстыкі і ў цэлым паглыбляючы разуменне аб ім як тэарэтычнай катэгорыі. Беларускае літаратуразнаўства пераняло вопыт рускай школы і ўключыла гэта паняцце ў свой нацыянальны кантэкст (А.А. Макарэвіч, В.П. Рагойша). У славацкай тэорыі літаратуры выкарыстоўваецца тэрмін “лірычны суб’ект”. Нягледзячы на адрознасць у фармуліроўцы, паняцці “лірычны герой” і “лірычны суб’ект” па свайму значэнню тоесныя. Уяўляе пэўную цікавасць тэарэтычная распрацоўка тэрміна “лірычны герой” на сучасным этапе (І.Кузняцова, Н.Загрэбелная, А.Штраус, М.Эпштэйн). Пад пытаннем знаходзіцца сам факт існавання дадзенага паняцця. Постмадэрнісцкая паэтыка не прадугледжвае наяўнасці цэласнага аўтарскага светабачання. Такім чынам, назіраецца працэс тэарэтычнага пераасэнсавання і далейшай распрацоўкі гэтай катэгорыі.

Характарыстыка лірычнага героя беларускай і славацкай паэзіі канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя скіравана на выяўленне найбольш істотных яго рысаў. Нягледзячы на тое, што сучасныя паэты імкнуцца да стварэння індывідуальных паэтык, уяўляецца магчымым акрэсліць тэндэнцыйнае праз аналіз асаблівасцей рэалізацыі лірычнага героя. *Па-першае*, лірычны герой галоўным чынам **персаніфікаваны** (у адрозненне ад неперсаніфікаванага). Зварот да граматычных форм у 1-ай асобе прыкметна ўзрастае, больш таго перавага аддаецца ўжыванню адзіночнага ліку. Такое фармальнае выражэнне лірычнага героя ўскосна сведчыць пра ідэйную скіраванасць сучаснай айчыннай і славацкай паэзіі. Лірычны твор усё часцей нагадвае споведзь, у цэнтры ўвагі знаходзіцца экзістэнцыяльная праблематыка, індывідуальны вопыт з’яўляецца самакаштоўным і не патрабуе эмацыянальнага і інфармацыйнага “падмацунку” звонку. Дыялог паміж лірычным “Я” і Іншым змяняецца маналагам лірычнага “Я”: добраахвотная ізаляцыя, засяроджанасць на самарэфлексіі, ігнараванне знешніх стымулаў робіць лірычнага героя сучаснай паэзіі інтравертам. Дарэчы, не менш паказальнай з’яўляецца папулярнасць тэмы адзіноты (беларускія І.Бабкоў зб.“Solux Rex”, А.Мінкін “Самота”, Т.Сапач “Адзінота”, славацкія М.Гатала “З дзённіка”, В.Прокешова зб.“Ланцужок”, Ё.Урбан зб.“Глухая музыка” і інш.). *Па-другое*, варта звярнуць увагу на **адсутнасць сацыяльнай пэўнасці**. Другое выходзіць з першага: злітны

калектыўны герой, граматычна выражаны формамі ў 1-ай асобе множнага і адзіночнага ліку, становіцца ўсё менш запатрабаваным. Лірычнае “Мы” ці зборнае лірычнае “Я”, якому ўласціва іманентная сацыяльнасць, цалкам адпавядае патрабаванням сацрэалістычнага метаду, а таксама рамантычнага і часткова рэалістычнага мастацкага выяўлення, асабліва калі ўлічваць т.зв. “будзіцельскую” функцыю літаратуры, якая культывавалася падчас хваляў нацыянальнага адраджэння. У 90-ыя гады ХХ стагоддзя становішча літаратуры ў жыцці беларускага і славацкага грамадстваў было кардынальна зменена: яна падпала пад працэсы маргіналізацыі, камерцыялізацыі, арганізацыйна-структурнай дэцэнтралізацыі, часткова страціла свае функцыі ахоўніцы нацыянальных каштоўнасцей і, такім чынам, ператварылася ў прыватную справу. Усё гэта, вядома, адбілася і на развіцці паэзіі. Лірычны герой паступова губляе сувязь з сацыяльнымі групамі (клас, народ і інш.), пачынае актуалізавацца індывідуальны змест. *Па-трэцяе*, лірычнага героя ўсё часцей вылучае **аўтабіяграфізм**. Актуалізацыя авангардысцкай практыкі ў сучаснай айчыннай і славацкай паэзіі паспрыяла яе аўтабіяграфічнаму напаўненню. Лірычны герой максімальна набліжаецца да аўтара. Паэтычныя творы некаторых прадстаўнікоў сучаснай літаратуры дэманструюць яскравую сувязь лірычнага ідэальнага “Я” з рэальным аўтарскім (З.Вішнёў “Я – Вішнёў – ля кіпарыса”, Л.Дранько-Майсюк “Я ведаю цябе ад хрызатэм”, Ю.Пацюпа “Навука” П.Гудак “Маё імя Гудак”, І.Коленіч “Арышт”, А.Туран “Спалены дом” і іншыя). Пераважна гэта ўвядзенне імені, прозвішча, мянушкі, ініцыялаў, нават пазначаецца рэальны адрас пражывання аўтара. Аўтабіяграфізм лірычнага героя – гэта крайняя праява індывідуалізму, які ў сваю чаргу з’яўляецца рэакцыяй на сацыяльна ангажаванае “Мы”. Варта адзначыць, што ў сучаснай беларускай паэзіі (у адрозненне ад славацкай) аўтабіяграфізм праяўляецца ускосна: паэтычны твор багаты на імёны людзей з блізкага кола аўтара, на геаграфічныя назвы і даты, цесна звязаныя з лёсам аўтара. *Па-чацвёртае*, **камунікацыя** ў паэтычным творы разгортваецца ў рэжыме “я-ты”. Зварот да суб’ядніка (Бог, каханая, сябра, радзіма, невядомы адрасат і г.д.) ці да самога сябе (аўтакамунікацыя) часцей за ўсё рэалізуецца ў форме 2-ой асобы адзіночнага ліку. Вышэйадзначаная інтравертнасць лірычнага героя сучаснай беларускай і славацкай паэзіі перашкаджае больш адкрытаму дыялогу са знешнім светам. Паміж адрасатам і лірычным героем палягае мінімальная адлегласць, што спрыяе інтымізацыі зносін. У аснове зборніка Р.Барадуліна “Ксты” палягае зварот лірычнага героя да Усявышняга, славацкая паэтка

М.Гаўгава ў зборніку “Альфа Цэнтаўры” дэманструе выкарыстанне камунікатыўнай мадэлі “я-ты” ў дачыненні да адрасата-каханага.

Асаблівай увагі патрабуе тэкстуальны аспект рэалізацыі лірычнага героя ў паэтычнай прасторы. Актывізацыя тэкстуальнасці надае лірычнаму герою падкрэсленую ўмоўнасць, аддаляючы яго ад біяграфічнага аўтара. У межах эстэтыкі постмадэрнізму пераасэнсоўваецца роля аўтара і чытача. Аўтар “памірае”, ператвараецца ў скрыптар – граматыка-лінгвістычны суб’ект, які не папярэдняе акту выказвання, але ствараецца непасрэдна падчас выказвання, тут і цяпер. Сапраўдным цэнтрамсэнсаўтварэння становіцца чытач, які больш не разглядаецца як пасіўны рэцыпіент задумы аўтара, аднак, у якасці адзінага, хто стварае ці перастварае тэкст. Са “смерцю аўтара” (Р.Барт) асобныя даследчыкі (І.Кузняцова, М.Эпштэйн) абвясцілі смерць лірычнаму герою. Адсутнасць цэласнасці і акрэсленасці лірычнага “Я”, яго ўмоўны характар скіроўвае на меркаванне аб мазаічнасці, эклектычнасці лірычнага героя, “суме бачанняў” [2, с.54] замест агульнапрынятага “вобраза, што ўзнікае ў свядомасці чытача ў выніку знаёмства з лірычнай творчасцю таго ці іншага паэта” [1, с.47]. Істотнае значэнне маюць **інтэртэкстуальнасць** і **мова**. Інтэртэкстуальнасць прадугледжвае ўключэнне ў тэкст цытат з папярэньствораных тэкстаў. Прынцыпова важную ролю пачынае граць структура “аўтар-персанаж”, калі аўтар аднаго тэкста з’яўляецца персанажам іншага (напрыклад, У.Арлоў у творы “It’s all the same” цытуе радкі з песні Бон Джові, уводзіць назву рамана Мілана Кундэры і адначасова ўпісвае імёны іх аўтараў). Лірычны герой самавызначаецца праз інтэртэкст, інакш кажучы, ён ствараецца шляхам увядзення лірычных герояў ці хутчэй іх “аскепкаў” з іншых тэкстаў (С.Адамовіч “Цела Маякоўскага”, М.Баярын “Гулец пакідае сцэну...”, А.Хадановіч “Прадмова да кнігі Юдыф”, Р.Біелік цыкл “Мастакі”, І.Коленіч зб.“Займальныя гульні арыстакраты”, А.Туран зб.“Снягі”). Успрыманне інтэртэкста чытачом паслабляе пазіцыі лірычнага героя, бо рэцэпцыя можа быць рознай, а значыць немагчыма гаварыць пра статычнага, створанага адзін раз і назаўсёды лірычнага героя: змяняецца чытач і як вынік карэгуецца лірычны герой.

Цікавасць да фармальнага эксперымента, якую выказвалі і працягваюць выказваць некаторыя сучасныя айчынныя (З.Вішнёў, В.Жыбуль, С.Мінскевіч, А.Разанаў, Л.Сільнова, І.Сін і іншыя) і славацкія (Э.Грох, М.Гаўгава, В.Клімачэк, І.Моік, П.Рэпка і іншыя) паэты, актуалізуе пытанне аб ўзаемадзеянні лірычнага героя і мовы як сродку яго рэалізацыі. Асабліва калі ўлічыць, што паняцце “лірычны герой” адносіцца да плану зместу. Тут назіраецца наступная

заканамернасць: чым большую дынаміку выяўляе мова, тым менш уяўляецца магчымым акрэсліць лірычнае “Я”. Функцыю носьбіта дзеяння пераймае мова, лірычны герой абстрагуецца, застаецца пасіўным як у адносінах да іншых, так і ў адносінах да ўласнага стану. Напрыклад, А.Разанаў праз асэнсаванне пэўнага слова і яго замежных адпаведнікаў стварае безасабовую мастацка-філасофскую рэальнасць (“Гарох”, “Вецер”, “Воўк”, “Пчала” і іншыя). Славацкі паэт В.Клімачэк у зборніку “Карамелькі” дэманструе гульну са словам, прасочваецца ўзрастанне дынамікі мовы і адпаведна змяншэнне акрэсленасці і канкрэтнасці лірычнага героя.

Беларуская і славацкая паэзія канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя эвалюцыянуе, што абумоўлівае наяўнасць пэўных зрухаў у рэалізацыі яе катэгорый.

Літаратура

1. Рагойша В.П. Паэтычны слоўнік / В.П. Рагойша. – Мн.: Бел. навука, 2004. – 576 с.

2. Эпштейн М. Что такое метареализм? Факты и предположения // Литературные манифесты от символизма до наших дней. - М.: Изд. дом «XXI век – согласие», 2000. – 607 с.

Барысюк Т. П. (Мінск)

ПОШУКІ БЕССМЯРОТНАСЦІ Ў ПАЭЗІІ І.БРОДСКАГА І У.КАРАТКЕВІЧА

Для аналізу гэтай актуальнай тэмы мы ўзялі самы апошні па часе зрэд іх творчасці – 80-90-я гады ХХ ст. – гэта фактычна апошнія пяць (для Караткевіча) і семнаццаць (для Бродскага) гадоў жыцця. У творах сучасных беларускіх і рускіх паэтаў на гэту тэму можна вылучыць пяць разнавіднасцей неўміручасці: культурна-гістарычная – праз творчасць і грамадскую дзейнасць, духоўная – праз любоў да свету і людзей, маральнае ўдасканаленне, біягенетычная – праз нараджэнне і выхаванне дзяцей, фізічная – як прага вечнай маладосці і доўгага жыцця наяве, як кругазварот рэчываў, сутачныя і сезонныя паўторы ў прыродзе, метафізічная – як жыццё пасля смерці ў іншай цялеснай абалонцы (рэінкарнацыя) або ў іншасвеце (рай, пекла).

Спачатку разгледзім аспекты **культурна-гістарычнага** вечнага жыцця ў згаданых аўтараў. Так, Уладзімір Караткевіч (1930-1984) сваім крэда лічыў: *Ёсць замест прыватнай неўміручасці — / Бессмяротнасць нацыі тваёй* [3, с. 394] — і ўсёй сваёй творчасцю даказаў гэта. *Той народ, у якім, можа, ўвек ніхто не загіне...* [3, с. 384], – гэтага па-